

Kiina turbulenssissa

*Pohdintaa suomalaisyritysten
näkemystä Kiinassa*

FinNode Kiina -vuosiseminaari
”Kiina — aika toimia”
23.5.2012

Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu Center for Markets in Transition (CEMAT)

Riitta Kosonen, Erja Kettunen, Piia Heliste

Kiina on vuosia nähty nopean talouskasvun kehtona, jossa pärjätään kiinalaisen toimintaympäristön haasteista huolimatta. Mutta onko tämä trendi kestäväällä pohjalla?

*Tämä keskustelualoite on tarkoitettu herättämään ajatuksia Kiinan tulevaisuudesta ja suomalaisyritysten näkymistä Kiinan turbulentis-
sa toimintaympäristössä. Kirjoittajien lisäksi julkaisun toteutukseen
ovat osallistuneet CEMAT:n tutkijat Simo Leppänen, Anu Penttilä ja
Petri Järvi Kuona. Julkaisun ulkoasusta on vastannut Dima Stepanchuk.
Kiitämme lämpimästi tutkimukseen osallistuneita haastateltuja ja
Finnish Business Council Beijingiä tutkimusaineistosta sekä TEKESin
Kari Hiltusta hyvästä yhteistyöstä. Raportin rahoitti TEKES.*

KIINA TURBULENSSISSA

4

Menestystarina

Riskit

KESTÄÄKÖ TALOUSKASVU?

6

Lähitulevaisuuden haasteet

Kolmen tien haarassa

OLEMMEKO OLLEET VAUHTISOKEITA?

8

Suomalaiset paluumuuttajat

Markkinapotentiaalissa vielä ammennettavaa

KIMURANTTI KIINALAISYMPÄRISTÖ: VAIKEUKSIEN KAUTTA VOITTOON

10

Sääntely-ympäristö

Työvoima

Kilpailutilanne

Copyright

MITÄ KIINA HALUAA?

12

Shanghaista rahoituskeskus?

Kaukana keisarista

KIINALAINEN MAAILMANVALLOITUS

14

Kiinalaisyritykset Euroopassa

Mitä Suomi haluaa?

Tulevaisuus?

KIINA TURBULENSSISSA

Menestystarina | Riskit

Kiinan menestystarina on jatkunut jo yli kolme vuosikymmentä, mistä ovat osoituksena katkeamaton talouskasvu, nousu maailman suurimmaksi teollisuustuottajaksi, valtava ulkomaisten investointien virta Kiinaan sekä tulotason nousu. Tällä hetkellä sekä maailmantaloudessa että Kiinassa on kuitenkin käynnissä prosesseja, jotka pakottavat arvioimaan tilannetta uudelleen: globaalin talouskriisin jälkimainingit, Euroopan rahoituskriisi, Kiinan maakuntien velkaongelmat sekä vallanvaihto aiheuttavat epävarmuutta Kiinan talouteen. Mikä on Kiinan asema ja rooli muuttuvassa maailman taloudessa? Mitkä ovat Kiinan haasteet, mahdollisuudet ja vahvuudet?

Kiinaa kutsutaan yli 30 vuotta kestäneeksi menestystarinaksi. Kiinan pitkäaikainen talouskasvu on huipentunut viimeisen parin vuoden aikana näyttävästi: Kiina on noussut maailman suurimmaksi teollisuustuottajaksi ja maailman toiseksi suurimmaksi taloudeksi, jonka on ennustettu ohittavan USA:n maailman suurimpana taloutena 10-20 vuoden kuluessa. Edes vuoden 2008 globaali talouskriisi ei pysäyttänyt Kiinan talouskasvua. Kasvua ylläpitävä päämäärätietoinen politiikka näyttää olevan melko ”onnistunut” yksipuoluejärjestelmän ja osittaisen markkinatalouden yhdistelmä. Talouskasvun tukipilareita ovat olleet Kiinan massiiviset investoinnit ja vienti, joita on pönkittänyt korkea säästämisaste ja talouden avaaminen ulkomaisille yrityksille. Kaiken kaikkiaan Kiinan BKT:n nopea kasvu on perustunut pitkälti tuottavuuden

kasvuun, jonka takeena on ollut halvan työvoiman runsaus. Tämä tulee jatkumaan ottaen huomioon siirtotyöläisten valtavan määrän ja tuottavuuden kasvupotentiaalin. Eri arvioiden mukaan tuottavuus Kiinassa on edelleenkin

vain noin 15-30 % Yhdysvaltain tasosta.

Kiinan kasvupolitiikan odotetaan jatkuvan ilman radikaaleja muutoksia lähestyvästä vallanvaihdosta huolimatta. Maailmantalouden ja Kiinan tämänhetkinen turbulenssi aiheuttaa kuitenkin monenlaista epävarmuutta. Kiinan talouskasvun ulkoisena uhkana on euroalueen mahdollinen taantuma yhdistettynä Yhdysvaltain talouden hitaaseen elpymi-

seen. Kahden suurimman vientimarkkinan hyytyminen ajaisi vientivetoisen Kiinan ahtaalle. Sisäisistä riskeistä suurin lienee Kiinan maakuntien velkatilanne. Maakun-

”Pitää saada ne ihmiset sieltä maaseudulta kaupunkeihin, maaseutu ei pysty elättämään niitä. Valtio ymmärtää, että jos ihmiset on tyytymättömiä ja nälkäisiä siellä maalla, niin sieltähän se kapina lähtee.

tien velat kasvoivat, kun valtio määräsi ne toteuttamaan elvytyspaketin turvin investointeja, joiden tuottavuus on osoittautunut heikoksi. Samalla kiinteistökaupan hiljentyminen on vähentänyt maanmyynnistä saatavia tuloja. Mikäli aluehallintojen velkaantumisen pahenee edelleen, ongelmat saattavat levitä Kiinan pankkisektorille. Toinen epävarmuutta aiheuttava sisäinen riskitekijä on kansalaisten kasvava tyytymättömyys. Kiinassa on viime aikoina nähty yhä enemmän mielenosoituksia, joissa on vastustettu mm. hintojen nousua ja viranomaisten väärinkäytöksiä. Tähän asti mielenilmaukset ovat olleet suhteellisen pieniä ja paikallisia, mutta tietoliikenneyhteyksien kehittyminen on selvästi lisännyt niiden määrää.

Onko vallanvaihto Kiinassa poliittinen riski? Käynnissä on kova taistelu Kiinan ylimmistä johtopaikoista. Suuri osa kommunistisen puolueen johdosta vaihtuu syksyllä 2012,

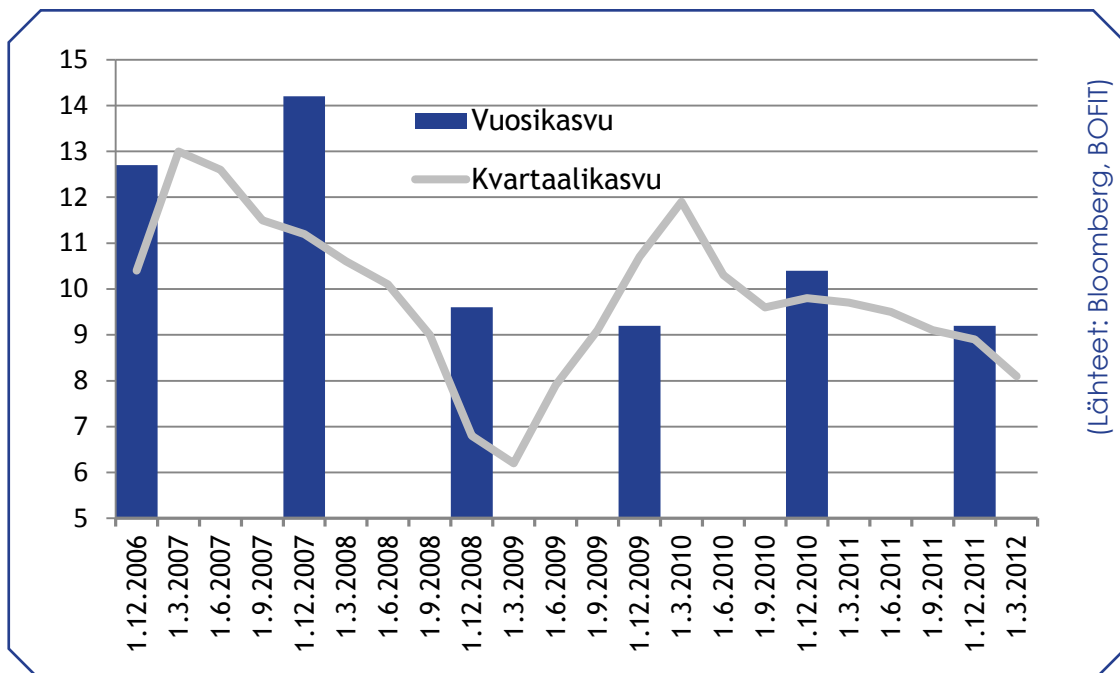
minkä jälkeen myös presidentti ja pääministeri vaihtuvat. Kiinan tulevaa politiikkaa on vaikea ennustaa, koska selkeä karismaattinen johtaja puuttuu ja maakunnista nouseva uusi puoluejohto on toteuttanut monia erilaisia politiikkakokeiluja. Toisaalta, vaikka rautanyrkki puuttuukin, kaikki kiinalaispoliitikot haluavat pitää kansan tyytyväisenä. Talouskasvua ja työllisyyttä halutaan ylläpitää, jotta mielenosoitukset eivät enää lisääntyisi.

Ollaan yhtä mieltä siitä, että laivaa ei saa keikuttaa liikaa.

Kiinan asema ja rooli maailmantaloudessa kasvaa hyödyntämättömän kiinalaispotentiaalin pönkittämänä. Mutta pystyykö kiinalainen valtiojohto yhtä määrätietoisesti tasapainoilemaan myös uusissa sisäisissä ja ulkoisissa haasteissa?

”Kyllä tämä tulee säilymään jatkosakin turbulenttina, ei minulla ole tuosta mitään illuusioita.

KIINAN BRUTTOKANSANTUOTTEEN KVARTAALI- JA VUOSIKASVU, %.

KESTÄÄKÖ TALOUSKASVU?

Lähitulevaisuuden haasteet | Kolmen tien haarassa

Kiinan menestystarina on näkynyt kaksinumeroisina kasvulukuina. Kiinan osuus maailman bruttokansantuotteesta on noussut jo lähelle EU:n ja Yhdysvaltain tasoa, ja ohittanee nämä lähivuosina. Nopeasti kasvava talous on ajoittain jopa ylikuumentunut, minkä seurauksena inflaatio on kiihtynyt ja päättäjien levottomuus lisääntynyt. Kiinan johdon haasteena onkin ylläpitää ”sopivan nopeaa” talouskasvua. Pitkään tavoitteena ollutta 8 %:a on nykyisessä tilanteessa hieman alennettu. Mutta alkaako Kiinan talous rytistä 7,5 %:n kasvulla? Onko kasvu pitkällä tähtäimellä kestävä? Millä ehdoilla se on kestävä?

Kiina pystynee lähivuosina pitämään yllä 7-9 %:n kasvuvauhtia. Ennustelaitosten arviot tälle ja ensi vuodelle ovat edelleen hyvinkin positiivisia ja ne povaavat Kiinalle vähintään 8 prosentin kasvua. Sen sijaan pidemmällä tähtäimellä Kiinan talous voi hiipua, mikäli vientimarkkinat eivät vedä tai kotimainen kulutus ei kasva selvästi.

Vientivetoisen Kiinan lähitulevaisuuden haaste on nettoviennin kasvun hidastuminen. Vuoden 2008 talouskriisin jälkeen viennin kasvu on hidastunut niin paljon, että se vaikuttaa negatiivisesti Kiinan BKT:n kasvuun. Kiinan kauppataseen ylijäämä onkin pienentynyt selvästi, ja edelleen on uhkana tärkeimpien vientimarkkinoiden mahdollinen taantuma. Toisin sanoen, mikäli nettovienti ei vauhditu, tavoiteltu 7,5 %:n talouskasvu on saatava aikaan kiihdyttämällä investointeja tai valtion menoja, koska yksityinen kulutus kasvaa vain hitaasti. Suurin kysymysmerkki on eurokriisi: mikäli Euroopan tilanne heikkenee edelleen, vai-

kutukset ulottuvat myös globaalitalouteen ja erityisesti viennistä riippuvaiseen Kiinaan.

Arvioidaan, että alle 7 %:n talouskasvu on Kiinan tapauksessa jo lähellä tasoa, jossa työttömyys alkaa kasvaa. Tätä ei haluta etenkään nyt, kun vallanvaihdos lähestyy. Kiinan nykyjohto haluaa varmistaa siistin vallanvaihdon ja yrittää näin ollen pitää talouskasvua lähempänä 8 %:a ainakin vielä vuoden ajan.

”Ja kuinka aidosti se talouskasvu on ollut markkinaehtojen luomaa, ja kuinka paljon sitä on sitten tehty stimulanttien avulla...?”

Pitkällä aikavälillä Kiinan talouskasvu edellyttäisi riippuvuuden vähentämistä maailmanmarkkinoista ja kotimaisen kysynnän kasvattamista. Kulutuskysynnän kasvua hidastaa etenkin kiinalaisten kotitalouksien korkea säästämisaste, jonka arvioidaan olevan noin 30 % käytävissä olevista tuloista. Valtio ei todennäköisesti pysty loputtomiin elvyttämään esim. infrastruktuuri-

investoinneilla, sillä näitä toteuttavat aluehallinnot ovat ylivelkaantuneita jo edellisen kriisin jäljiltä. Myös inflaa-

tion pelko rajoittaa elvytyshaluja, sillä elvytys nostaisi hintoja jälleen. Onnistuuko Kiinan keskushallinto löytämään muita ratkaisuja vai joutuuko se vielä pelastamaan ylivelkaantuneet maakunnat velkakriisistä? Kotimaista kulutusta ei voitane odottaa talouskasvun moottoriksi ennen kuin kiinalainen sosiaaliturva-järjestelmä antaa kuluttajille riittävän perusturvan ja sitä myöten tilaa kulutukseen.

KOLMEN TIEN HAARASSA

Kiinan talouden pidemmän aikavälin näkymät ovat kaikkea muuta kuin selvät. Asiantuntijoiden näkemykset

Kiinan tulevaisuudesta voidaan karkeasti ottaen jaotella kolmeen eri skenaarioon. Ensimmäinen on Kiinan nousu maailmanmahdiksi; yleinen konsensus on, että Kiina nousee 10-20 vuodessa maailman suurimmaksi taloudeksi, mikäli se pystyy ratkaisemaan talouttaan koskevia ongel-

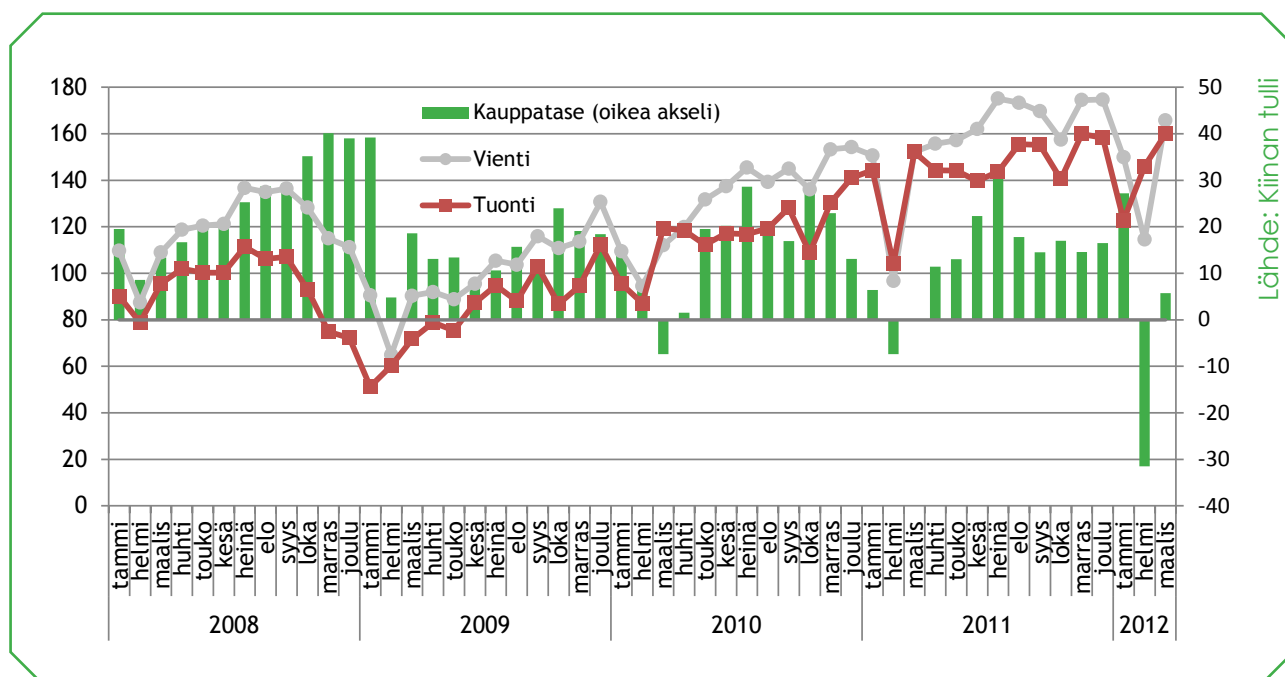
mia, kuten turvaamaan energian saannin, ylläpitämään kilpailukyvyn ja kitkemään korruption. Toisen skenaarion mukaan talouden kehitys pysähtyy, kun bruttokansantuote asukasta kohden saavuttaa 10 000 dollarin tason, kuten on käynyt esimerkiksi Meksikossa ja Turkissa. Tämän

”10 000 dollarin lasikaton” rikkominen edellyttää kykyä institutionaalisiin uudistuksiin, kuten korruption vähentämiseen. Kolmannen skenaarion mukaan Kiinan nykyiset ongelmat kärjistyvät, mistä saattaa seurata talouden romahdus. Tilanteen saattaisivat laukaista mitä erilaisimmat taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat, kuten korkealle nouseva inflaatio, kasvava työttömyys, kiinteistökuplan puhkeaminen, pank-

kikriisi, julkistalouden kriisi tai korruption ja elintase-erojen kasvu. Kiinan tulevaisuusnäkymien kirjo osoittaa, miten vaikea tilannetta on arvioida. Vain yksi on varmaa: turbulenssi jatkuu.

”Kymmenen vuoden aikaikkunalla näyttävät onnistuneen aika hyvin. Talous on kasvu-uralla silloinkin, kun muualla menee heikosti.

KIINAN ULKOMAANKAUPPA, MRD USD

OLEMMEKO OLLEET VAUHTISOKEITA?

Suomalaiset paluumuuttajat | Markkinapotentiaalissa vielä ammennettavaa

Suomalaisyritysten toiminnot Kiinassa ovat kasvaneet jatkuvasti viimeisen 20 vuoden aikana, jopa globaalin talouskriisin aikaan. Kiinassa toimimisen motiivit ovat kuitenkin muuttuneet: kustannusperusteisista investoinneista on siirrytty yhä enemmän markkina-perusteisiin. Kiinassa toimimisen kustannukset ovat nousseet nopeasti, ja osa ulkomaisista yrityksistä on jo poistunut Kiinasta. Onko Kiinaan mennyt suomalaisia, jotka eivät sinne kuulu?

Suomen kauppa Kiinan kanssa lähti 1990-luvulla nopeaan kasvuun erityisesti IT-alan kasvun ansiosta. Nykyään Kiina on Suomen tärkeimpiä kauppakumppaneita ja sinne viedään etenkin teollisuuden koneita ja laitteita sekä palveliteollisuuden tuotteita. 1990-luvun puolivälin jälkeen suomalaisyritykset alkoivat aktiivisemmin myös investoida Kiinaan. Aallon harjalla olivat tuolloin suuret yritykset etenkin paperi- ja koneteollisuudessa, Nokia ja sitä seuranneet ICT- ja elektroniikka-alan alihankkijat ja sopimusvalmistajat. 2000-luvulla Kiinaan on uusina toimijoina etabloitunut lähinnä pk-yrityksiä, mm. konepajateollisuuden alihankkijoita, mutta vähitellen myös palvelualan yrityksiä. Kiinassa toimii tällä hetkellä 300-350 suomalaisyritystä, joista noin puolella on Kiinassa tuotannollista toimintaa, puolella myynti- ja edustuskonttoreita. Suomen Pankin tilastojen mukaan suomalaisyritysten suorien investointien kanta Kiinassa oli vuoden 2011 lopussa 3,2 miljardia euroa. Kun mukaan luetaan myös kolmansien maiden

kautta tehdyt investoinnit, suomalaisyritysten arvioidaan investoineen Kiinaan noin 10 miljardia euroa.

Kuumimpina Kiina-ilmion vuosina 2000-luvun taitteessa nähtiin niin Suomessa kuin globaalistikin massiivinen tuotannollisen teollisuuden karkaaminen alhaisempien työvoimakustannusten ja verojen houkuttelemina Kiinaan ja muihin halpatuotantomaihin. Kiinasta tuli ”maailman tehdas” länsimaisten yritysten siirtäessä sinne massatuotantoa. Monella alalla Kiina-ilmio alkaa kuitenkin olla perinteisessä merkityksessä jo ohi. Viime aikoina on uutisoitu niin eurooppalaisten kuin yhdysvaltalaisen yritysten siirtävän tuotantoa takaisin kotimaahan. Tähän on monia

”Ja se, että meidän markkina-osuus nousee vaikka yhdestä prosentista neljään prosenttiin, niin se voi tarkoittaa niin järkyttäviä volyymeja, että me ollaan ihan onnemme kukuloilla.

syytä. Työvoimakustannukset ovat nousseet Kiinassa huomattavasti. Samaan aikaan öljyn hinnan nousu on kasvattanut kuljetuskustannuksia ja myös rahtikuljetusten kesto on pidentynyt. Toisinaan valmistustoimintaa ei ole saatu Kiinassa kannattavaksi, koska suunnitteluvaiheessa

ei ole osattu huomioida kaikkia kustannuksia, tai säästöä on haettu siirtämällä Kiinaan huonosti suunniteltuja tuotantoprosesseja. Alihankintana Kiinassa tuotetuissa tuotteissa on puolestaan ollut ongelmia laadun ja tuoteturvallisuuden kanssa. Onkin arvioitu, että aloilla, joissa toimitusketjun hallinta ja nopeus tai laatu- ja imagokysymykset ovat ratkaisevia, yritysten voi olla kannattavaa tuoda tuotantoa takaisin lähemmäksi loppumarkkinoita. Myös useat kansainväliset yrityskyselyt osoittavat, että Kiinan rooli tuotantoalustana muille markkinoille on pienenemässä.

SUOMALAISET PALUUMUUTTAJAT

Aivan viime aikoina on nähty myös joidenkin suomalaisyritysten vetäytymisiä Kiinasta. Kustannusten nousu ja laatuongelmat Kiinassa yhdistettynä parantuneisiin alihankintamahdollisuuksiin Suomessa ovat saaneet yrityksiä siirtämään alihankintaa takaisin kotimaahan. Oma tuotanto Kiinassa harjoittaneet yritykset ovat puolestaan palanneet kustannusten nousun ja tuotantoketjun hallinnan vuoksi. Vaikka palaajia on toistaiseksi vain kourallinen, trendi näyttäisi jatkuvan Kiinan kustannusnousun myötä. Näyttäisikin siltä, että tuotantoinvestointeja poistuu Kiinasta, ja mikäli loppumarkkinat ovat Euroopassa, osa tuotannosta voi siirtyä takaisin Suomeen. Tosin myös Suomea edullisemmat Euroopan maat, kuten Romania, saanevat osan potista. Lisäksi asemiaan parantelevat Vietnam ja muut Kiinaa edullisemmat Aasian maat – etenkin jos yrityksellä ei ole tarvetta hankkiutua eroon ”halpatuotanto”-imagosta.

”*Että jos ajatellaan, että milloin markkinoilla on hyvä aika? Mieluummin aikaisemmin kuin myöhemmin. Jos paljon ihmettelee, niin juna meni jo.*”

MARKKINAPOTENTIAALISSA VIELÄ AMMENNETTAVAA

Samaan aikaan, kun moni Kiinasta kustannusetuja hakenut yritys miettii minne tuotanto kannattaa sijoittaa, Kiinan omat kasvavat markkinat muodostavat monilla toimialoilla yhä tärkeämmän houkuttimen toimia Kiinassa. Valtaosa suomalaisista ja muista ulkomaisista yrityksistä

tä on Kiinassa nykyisin juuri Kiinan markkinoiden houkuttelevana. Kansainvälisten kyselytutkimusten mukaan suurin osa Kiinassa toimivista ulkomaisista yrityksistä aikookin lähivuosina tehdä uusia investointeja ja laajentaa toimintoja Kiinassa nimenomaan Kiinan markkinapotentiaalia hyödyntääkseen. Näille yrityksille Kiinasta on tullut strategisesti tärkeämpi markkina kuin koskaan aikaisemmin. Vaikuttaa siltä, että markkinaosuuksien

kasvattaminen houkuttelee yrityksiä laajentamaan toimintoja – vähintään myyntikonttoreita – rannikkoseudulta myös Länsi- ja Keski-Kiinan alueille. Lisäksi yritykset pyrkivät parantamaan tuotteidensa sopivuutta Kiinan markkinoille käynnistämällä Kiinassa tutkimus- ja tuotekehitystoimintaa.

Kiinan markkinoiden valtaaminen ei kuitenkaan välttämättä edellytä tuotannon aloittamista Kiinassa. Esimerkiksi ruotsalaisyrityksille suunnatun kyselyn tulokset osoittivat, että Kiinaan investointihyödykkeitä Ruotsista vievien pk-yritysten Kiinan liiketoiminta oli suhteellisesti kannattavampaa kuin muiden Kiinassa toimivien ruotsalaisyritysten. Monet erikoistuneet niche-markkinoilla toimivat yritykset pystyvät siis toimimaan Kiinassa kannattavasti, vaikka tuotanto on Ruotsissa.

Summa summarum: rynnäkkö Kiinaan on ehkä ollut osittain vauhtisokeaa, mutta Kiina näyttää vastaavan haasteeseen osoittamalla myös uutta potentiaalia. Kiina-toimintojen evoluutio on täydessä vauhdissa.

KIMURANTTI KIINALAISYMPÄRISTÖ: VAIKEUKSIEN KAUTTA VOITTOON

Säätely-ympäristö | Työvoima | Kilpailutilanne | Copyright

Kiina on pitänyt pitkään ovet auki ulkomaisille investoinneille ja houkutellut ulkomaisia yrityksiä verohelpotuksin ja investointikannustimin. Kiinan säätely-ympäristö on kuitenkin viime vuosina muuttunut tiukemmaksi ulkomaisia yrityksiä kohtaan ja kotimaisten yritysten suosiminen on lisääntynyt. Tämä saattaa syödä Kiinan houkuttelevuutta. Kustannusten nousun lisäksi Kiinan toimintaympäristöön liittyy myös muita haasteita, kuten läpinäkymätön säätely-ympäristö, pula osaavasta työvoimasta, kiristynyt kilpailu, IPR-loukkaukset ja korruptio. Uhkaavatko nämä toimintojen kehittämistä?

Säätely-ympäristöön liittyvät tekijät muodostavan edelleen haasteen liiketoiminnan kehittämiseksi Kiinassa. Lainsäädäntö sinällään on yritysten arvion mukaan monilta osin kunnossa, mutta lakien ja säädösten toimeenpano ja tulkinta ontuvat ja vaihtelevat niin alueesta, yrityksestä kuin virkamiehestäkin riippuen. Protektionismin koetaan lisääntyneen, mikä näkyy kotimaisuusaste-vaatimuksina, lupal politiikan kiristymisenä ja paikallisten yritysten suosimisena. Suomalaisyritykset ovat kokeneet epätasa-arvoista kohtelua niin valtiotason lainsäädännössä kuin paikallisviranomaisten toiminnassakin. Kiinan julkinen sektori näyttää lisäksi ”kokeilevan” erilaisia säätelykeinoja, joilla se arvelee voivansa edistää kiinalaisten asemaa. Jos ulkomaiset yritykset eivät reagoi, uudistus jää voimaan, mutta mikäli

asiasta nousee vastalauseita riittävän korkealla tasolla, viranomaiset luopuvat uudistuksesta. Yritykset näyttävät pärjäävän yleisen byrokratian ja massiivisen hallinnon

kanssa kohtalaisesti, mutta säätelyn epäselvyys ja tulkinnanvaraisuus sekä muutoksista tiedottaminen koetaan ongelmaksi. Myös korruptiota esiintyy etenkin julkisen sektorin kanssa toimittaessa, mutta se selvästi eroaa esimerkiksi Venäjällä koetusta korruptiosta. Kiinassa yritykset eivät niinkään kohtaa suoria laajuuksivaatimuksia, vaan lähinnä seuraavat sivusta kuinka kiinalaiskilpailijat voittavat kaupan viranomaisia voitelemalla.

Työvoimasta on Kiinassa tulossa ulkomaisille yrityksille yhä suurempi pullonkaula. Kasvavien työvoimakustannusten lisäksi haasteita aiheuttaa sekä osaavan työvoiman löytä-

”Niin pitkään kun kiinalaisten osto-voima kasvaa ja luo markkinoita länsimaalaisille yrityksille, niin pitkään siedetään tätä kiristynyttä toimintaympäristöä ja muutoksia. Jossain se raja tulee vastaan. Mutta jos tätä tahtia jatkuu, niin 5–10 vuoden päästä voi olla sitten kolinää odotettavissa.

minen että sen pysyvyys. Koulutetun työvoiman heikko saatavuus vaikuttaa olevan suurin este suomalaisyritysten tutkimus- ja tuotekehitystoimintojen käynnistämiseksi Kiinassa. Kilpailu osaavasta työvoimasta on joillakin aloilla niin kiivasta, että parhaat työntekijät rekrytoidaan kilpailijan leipiin muutamassa viikossa. Työvoiman kalleus ja vaihtuvuus on erityisen akuutti ongelma Shanghain ja Pekingin alueilla, mikä onkin osaltaan ajamassa yrityksiä Kiinan sisämaahan.

Kilpailutilanne on kiristynyt Kiinassa huomasti viime vuosina. Ulkomaiset yritykset kokevat kilpailua sekä muiden ulkomaisten yritysten että kiinalaisten kilpailijoiden taholta. Kiinalaisyri-tysten kilpailuvaltteja ovat alhainen hinta ja hyvät viranomais-suhteet, kun taas ulkomaiset yritykset peittoavat kiinalaiskilpailijansa tuotteiden laadussa, tuoteinnovaatioissa ja suunnittelussa. Kiina-laisyri-tykset ovat kuitenkin viime vuosina parantaneet osaamistaan ulkomais-ten yritysten vahvuusalueilla, ja osa niistä pystyy jo menestyksekkäästi kilpailemaan globaalien laatubrändien kanssa Kiinan markkinoilla.

Kiinassa **copyright on right to copy**. Kilpailuun liittyy Kiinassa usein myös epäreiluja keinoja, kuten kopiointi ja muut immateriaalioikeuksien (IPR) loukkaukset. Kiinan WTO-jäsenyys ei ole juurikaan parantanut tilannet-

ta, vaan kopiointi on edelleen ”maan tapa”. Esimerkiksi saksalaisyriyksille tehdyn kyselyn mukaan joka toinen Kiinassa toimiva saksalaisyritys oli joutunut IPR-loukka-uksen kohteeksi. Suomalaisyri-tysten kokemukset ovat varsin samankaltaisia. Yritykset käyvät asiassa loputon- ta kilpajuoksua, ja oikeusteitse voidaan saada lähinnä lyhytaikaisia ratkaisuja. Tilanne parantunee vasta siinä vaiheessa, kun kopiointi muodostaa riittävän suuren on- gelman myös kiinalaisyriyksille.

”*Sehän on ihan jo kasvojen säily- miseen liittyvä asia... Hehän tulee tekeen kaikkensa siellä, et Kiinaan tulis tämä- mösiä brändejä, jotka olis ylpeydenaiheita kaikille.*”

Lukuisista haasteista huolimatta yritysten odotukset Kiinan mark- kinoiden kehityksestä ovat olleet hyvin positiivisia. Etenkin talous- kriisin aikana Kiina oli monelle yri- tykselle ainoa valopilkku muiden markkinoiden romahdettua. Nyt kuitenkin näyttää siltä, että suo- malaisyri-tysten odotukset Kiinan talouskehityksestä ovat käänty- mässä varovaisemmiksi. Kahtena edellisenä vuonna yritykset odotti- vat sekä Kiinan talouden että oman

toimialan kasvavan selvästi. Tänä vuonna odotukset ovat hieman himmenneet, mikä näkyy jossain määrin myös yritysten investointiaktiivisuudessa. Kiinan toiminnot kasvavat edelleen, mutta hieman hitaammin kuin viime vuosien nopean talouskasvun aikana. Yritysten kasvuodo- tuksia kurtistavat etenkin kiristynyt kilpailu ja kustannus- tason nousu.

MITÄ KIINA HALUAA?

Shanghaista rahoituskeskus? | Kaukana keisarista

Kiinan pitkäaikaisena strategiana on edistää maan kilpailukykyä nostamalla osaamis- ja teknologista tasoa, jotta kansalaisten tulotaso nousisi ja työllisyys pysyisi korkeana. Tavoitetta toteutetaan ohjailemalla maahan saapuvia ulkomaisia investointeja alue- ja teollisuuspolitiikan keinoin. Nykyinen viisivuotissuunnitelma ja alkuvuodesta voimaan tullut ulkomaisia investointeja koskeva ohjeistus kannustavat korkean teknologian investointeja ja puskevat samalla massatuotantoa sisä-Kiinaan. Shanghai nostetaan globaaliksi rahoituskeskukseksi. Millaisina Kiinan eri alueet näyttäytyvät suomalaisyrityksille?

Moni kehittyvä talous on juuttunut nopean kasvuvaiheen jälkeen eräänlaiseen ”keskiluokan loukkuun”, jossa bruttokansantuotteen kasvu asukasta kohti pysähtyy muutamaankin tuhanteen dollariin. Syynä ovat useimmiten instituutioiden heikkous (korruptio, epävakaa sääntely-ympäristö) sekä oman innovaatiotoiminnan puuttuminen. Kiina on sekä liiketoimintaympäristön toimivuuden kannalta että teknologisesti jäljessä teollistuneita kilpailijoitaan ja on nyt kriittisessä vaiheessa, jossa sen tulisi toteuttaa institutionaalisia uudistuksia ja samalla siirtyä kopiaoinnista innovaatiotalouteen. Kiinan viisivuotissuunnitelma (2011-2015) painottaakin mm. innovaatioita ja kasvattaa tutkimus- ja kehitysmenojen osuutta BKT:sta. Suunnitelmassa vahvistetaan edelleen myös panostuksia Länsi- ja Keski-Kiinan kehittämiseen.

Miten viisivuotissuunnitelmaa on käytännössä implementoitu? Toteutus on toistaiseksi vielä alkuvaiheessa, mutta

” Ei niillä enää kovin kauaa ole tarvetta minkäänlaiselle ulkomaiselle lisäarvolle...”

esimerkiksi ympäristö- ja korkeaan teknologiaan liittyviä ulkomaisia investointeja kannustetaan entistä voimakkaammin, ja energiatehokkuushankkeet ovat edenneet

jonkin verran. Myös minimipalkkoja on nostettu, ja kansalaisten tulotaso onkin kasvanut melko nopeasti. Sosiaalista eli edullisempaa asuntotuotantoa on lisätty, mutta hitaammin kuin alun perin tavoiteltiin.

Kiinan uusi ulkomaisia investointeja koskeva ohjeistus astui voimaan tammikuussa 2012. Kuten aiemminkin, ohjeistus jakaa investoinnit

kiellettyihin, rajoitettuihin ja kannustettaviin toimialoihin. Lisäksi ohjeistus heijastelee Kiinan talous- ja teollisuuspolitiikan tulevia painotuksia. Esimerkiksi autoteollisuus poistettiin ”kannustettavien” toimialojen listalta. Painotusta pyritään siirtämään tavanomaista teknologiaa käyttäviltä toimialoilta uudempaa teknologiaa käyttävään tuotantoon, jotta Kiinan teollisuutta vaivaavaa ylikapasiteettia saataisiin karsittua. Nyt kannustettavia alo-

ja ovat korkean teknologian ja jalostusarvon alat, kuten edistynyt tekstiili- ja kemianteollisuus, kone- ja laitteollisuus, palvelut, bioteknologia ja kierrätysteknologia.

Kiinan panostukset teknologisen kehitystason kohottamiseksi ovat jo poikineet tulosta. Esimerkiksi Apple on sijoittanut iPhone -tuotantonsa Kiinaan, koska sinne on jo kehittynyt valtavassa mittakaavassa logistisesti yhteennivoutunutta osaamista komponenttivalmistuksen ja kokoonpanon eri vaiheisiin. Näin ollen on logistisesti järkevämpää pitää koko tuotanto Kiinassa. Applen tuotantoon soveltuvia insinöörejä on Kiinan työmarkkinoilla huomattavasti enemmän kuin Yhdysvalloissa, minkä lisäksi työvoima on selvästi kunnianhimoisempaa.

SHANGHAISTA RAHOITUSKESKUS?

Kiinan investointiohjeistus viestittää selkeästi, että Itä-Kiinan kehittyneille alueille ei kaivata heikon arvonlisän tuotantoa, työvoimavaltaista tuotantoa, perusteknologiaa eikä saastuttavaa tai runsaasti resursseja vaativaa tuotantoa. Kiinan keskushallinnon pitkäaikainen tavoite on ollut nostaa Shanghai globaaliksi finanssikeskukseksi, mikä on vähitellen toteutumassa vuoden 2008 globaalien rahoituskriisin aiheuttaman viivästyksen jälkeen. Esimerkiksi pohjoismaiset pankit ovat parhaillaan laajentamassa toimintonsa Shanghaiin.

Shanghai pyrkii myös houkuttelemaan monikansallisia yrityksiä perustamaan alueelliset pääkonttorinsa kaupunkiin ja tarjoaa tähän erityisiä kannustimia, kuten helpotettuja tullimuodollisuuksia. Houkuttimia tarvittaneen, sillä vastikään eurooppalaisten yritysten piirissä toteutetun kyselyn mukaan yritykset ovat sijoittaneet alueellisia pääkonttoreita Kiinaan ja erityisesti Shanghaiin lähinnä sijainnin vuoksi, liiketoimintaympäristö sen sijaan ei ole yrityksiä juurikaan houkuttanut.

KAUKANA KEISARISTA

Kiina pyrkii siis erilaisin ohjeistuksin siirtämään alemman jalostusarvon massatuotantoa rannikkokaupungeista kohti sisämaata. Keski-Kiinassa on nopeasti kasvavia, ulkomaisia investointeja houkuttelevia suurkaupunkeja, joihin kansainväliset yritykset ovat alkaneet siirtää tai laajentaa toimintojaan. Esimerkiksi Chengdu on noussut tärkeäksi ICT-keskittymäksi ja tarjoaa selvästi edullisem-

paa koulutettua työvoimaa kuin Itä-Kiinan suurkaupungit. Chengdussa tuotetaan viidenes maailman tietokoneista, ja kaupunkiin on etabloitunut myös muutamia suomalaisyrityksiä. Liikenneyhteyksiä kehitetään voimakkaasti: juuri laajennettu lentokenttä on yksi Kiinan vilkkaimmista, ja rakenteilla ovat uudet luotijunayhteydet ja metrolinjat. Toinen Keski-Kiinan nouseva metropoli on Chongqing, joka on yksi Kiinan kannettavien tietokoneiden tuotannon keskuksista ja jonne Finnair avasi vastikään suoran lentoreitin.

Tuoreiden kyselyjen mukaan monet suomalaisyritykset pohtivat parhaillaan siirtymistä Kiinan sisämaahan. Keski-Kiinassa tarjolla olevista kannustimista huolimatta

monet kuitenkin epäoivivat, koska toimintojen purkamisen ja muuttaminen on käytännössä niin työlästä ja kallista, että ainakaan pk-yritykset eivät ole pitäneet sitä kannattavana. Lisäksi yritysten kokemukset sisä-Kiinassa toimimisesta ovat olleet melko vaihtelevia. Esimerkiksi viranomais toimintaa on vaikeampi ennakoita, ja lakien toimeenpano on kirjavaa.

”Niin kauan kun täällä on korruptiota ja kommunistien luokka, joka syö tehokkuudesta vähintään 15 %, niin Euroopalla ei ole hätää. Auta armias, jos tämä purettaisiin ja korruptio katoaisi, ja siis hallitsevan kommunistisen luokan tehottomuus katoaisi – silloin Länsi-Eurooppaa ja jenkkejä viedään ja lujaa.

KIINALAINEN MAAILMANVALLOITUS

Kiinalaisyriykset Euroopassa | Mitä Suomi haluaa? | Tulevaisuus?

Kiina on noussut maailmankartalle myös kansainvälisenä sijoittajana. Investoinnit ovat olleet pitkälti valtiojohtoisia, strategisia sekä energia- ja raaka-aineperustaisia. Kiina puskee valtionyritykset ulkomaille isolla rahalla ja ohjailee niitä Go Global -politiikkansa mukaisesti. Kiinalaiset otetaan maailmalla vastaan vaihtelevasti. Esimerkiksi Invest in Sweden nosti Kiinan ykköskohteekseen ja avasi ovet kiinalaisyriyksille jo kymmenisen vuotta sitten, koska halusi olla mukana näiden kansainvälistymisäällossa. Entä mitä tekee Suomi? Mitä Suomi haluaa? Kuinka tulisi tarttua mahdollisuuksiin?

Tilastojen mukaan Kiina on maailman viidenneksi suurin ulkomainen investoija. Kiinalaisinvestoinneista valtaosa on kuitenkin suuntautunut Hongkongiin ja veroparatiiseihin, mistä ne usein kiertävät takaisin Kiinaan. Varsinaisten ulkomaisten investointien motiivina on usein ollut turvata luonnonvarojen ja energian saanti. Investoinnit ovat siten olleet pitkälti strategisia ja poliittisesti ohjautuneita. Nämä investoinnit ovat suuntautuneet raaka-ainerikkaisiin Etelä-Amerikan, Aasian ja Afrikan maihin sekä Australiaan. Lisäksi merkittävä osa investoinneista on tehty liiketoimintapalveluihin ja rahoitusallalle, ikään kuin petaamaan tietä uusille kiinalaisinvestoinneille. Monet ulkomaille siirtyneistä kiinalaisista suuryrityksistä on myös listattu kansainvälisiin pörssiin, eli investointipäätösten takana on poliittisen ohjauksen lisäksi selvä taloudellinen peruste.

”Hongkongilaiset tekee investointeja sinne, mihin Kiinan valtio tekee investointeja. Ja se mihin Kiinan valtio tekee investointeja, on kirjoitettu siihen viisivuotissuunnitelmaan.

Parhaillaan näyttäisi olevan käynnissä Kiinan ulkomaisen sijoitustoiminnan toinen aalto. Motiivina on yritysostojen kautta hankkia teknologiaa, osaamista, markkinapositioneja

sekä aineetonta omaisuutta, kuten brändejä. Yritysostoja tehdään erityisesti Länsi-Euroopan kehittyneillä markkinoilla.

KIINALAISYRITYKSET EUROOPASSA

Tähän mennessä EU-alueelle on sijoittunut vain noin 5 % Kiinan kaikista ulkomaisista investoinneista. Vuoden 2008 kriisin jälkeen Eurooppa on kuitenkin noussut nopeimmin kasvavaksi investointikohteeksi.

Valtaosa kiinalaissijoituksista on mennyt verotussyistä Luxemburgiin, mutta myös muu Länsi-Eurooppa kiinnostaa yhä enemmän kiinalaisia yritysostajia.

Tällä hetkellä Euroopassa näyttää toimivan kaksi erityyppistä kiinalaista investoijaryhmää: valtion kontrolloimat isot ja keskisuuret kiinalaiset teollisuusyritykset sekä pienehköt kauppaan keskittyneet yrittäjät. Isojen ja keskisuurten kiinalaisyritysten kohteena ovat läntisen Euroopan markkinat, ja ne pyrkivät yritysostoin pääsemään osaksi Länsi-Euroopan teollista selkärangaa. Motiivina on hankkia korkeaa teknologiaa ja osaamista sekä päästä lähelle ostovoimaisia kuluttajia. Esimerkiksi Saksassa Kiina oli viime vuonna suurin ulkomainen investoija. Myös Ruotsissa kiinalaisyritykset hakevat mahdollisuuksia ja ovat jo tehneet teknologiaan ja brändiin perustuvia yritysostoja: kiinalainen autonvalmistaja Geely osti Volvon henkilöautoliiketoiminnan Fordilta vuonna 2010. Kaikkiaan Ruotsiin on etabloitunut arviolta parisataa kiinalaisyritystä.

Sen sijaan pienehköt kiinalaisyritykset toimivat usein vähittäiskaupan piirissä, keskittyvät kiinalaistuotteiden

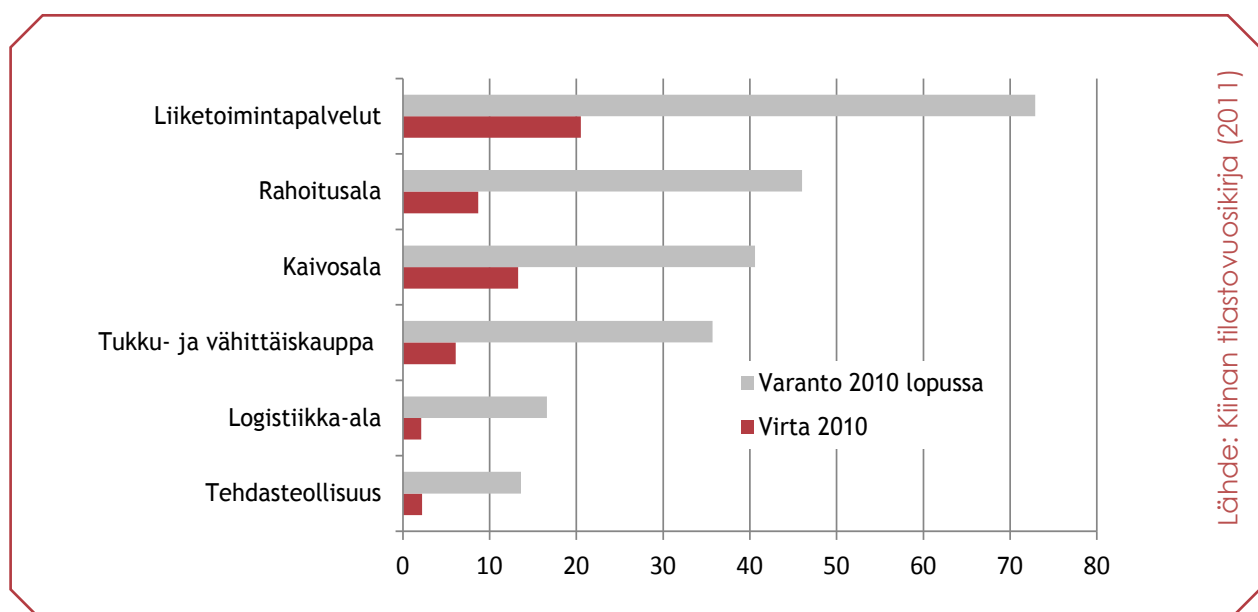
maahantuontiin ja suuntautuvat erityisesti Itä- ja Keski-Eurooppaan, kuten Venäjälle, Romaniaan, Bulgariaan ja Unkariin.

”Täältä löytyy firmoja, jotka eivät ole kovin huolissaan liikevaihdoistaan. Ne saavat valtiolta rahaa suunnilleen niin paljon kuin tarvitsevat. Täällä synnytetään rahalla firmoja erittäin nopeasti, ja kasvatetaan.

Kumpaan ryhmään Suomi kuuluu vai kuuluuko se kumpaankaan? Suomeen on sijoittunut vain muutamia kymmeniä kiinalaisyrityksiä. Osa toimii tietotekniikka-, IT- ja tietoliikennetuotteiden ja -palvelujen alalla. Loput ovat kiinalaistuotteiden vähittäiskauppaan keskittyneitä pienyrityksiä. Markkinamotiivien lisäksi osa yrityksistä on päätenyt Suomeen hyvän sosiaaliturvan ja lapsille tarjolla olevan ilmaisen koulutuksen vuoksi. Lisäksi elinympäristön turvallisuus ja puhtaus ovat vetäneet pieniä kiinalaisyrittäjiä puoleensa.

Viime aikoina kiinalaiset yritysostajat ovat kuitenkin selvästi aktivoituneet myös Suomessa. Kiinalaiset skannailevat kaiken kokoisia yrityksiä eri aloilta. Kaupat solmitaan yleensä vauhdikkaasti, koska kiinalaisilla on rahoituskunnossa.

KIINAN SUORAT INVESTOINNIT ULKOMAILLE TOIMIALOITTAIN, VIRT JA KANTA, MRD. USD

MITÄ SUOMI HALUAA?

Mitä tulee ulkomaisten investointien houkutteluun, Suomi näyttäytyy melko suljettuna taloutena. Esimerkiksi Ruotsi on aktiivisesti houkutellut investointeja Kiinasta koko 2000-luvun ajan. Invest in Sweden perusti konttorin Kiinaan jo vuonna 2002 ja sillä on maassa useita toimipisteitä. Sen sijaan Suomen panostus valtion tasolla on ollut huomattavasti vähäisempää ja hajanaisempaa.

Kiina nähdään Suomessa lähinnä viennin ja liiketoiminnan kohdealueena. Kiina on Suomen nopeimmin kasvava markkina-alue ja Suomen tärkeimpiä vientimaita EU:n ulkopuolella.

Kaiken kaikkiaan Suomen kansainvälistymispolitiikka korostaakin vientiä ulkomaisten investointien houkuttelun sijaan. Ongelmana on kuitenkin Suomen korkean teknologian viennin jyrkkä väheneminen, mihin ei ole parannusta näköpiirissä. Teknologiateollisuuden vienti ei ole elpynyt vuoden 2008 aiheuttamasta romahduksesta. Pystyvätkö vihaiset linnut paikkaamaan Nokia-klusterin hiipumisen?

Tuoreita avauksia Suomen kansainvälistymisen edistämisessä ovat olleet Alahuhdan työryhmän ”Team Finland”-verkostomalli sekä Elorannan raportti ja esitys investointeja Suomeen edistävästä strategiasta. Keskeisten johtopäätösten mukaan suomalainen kansainvälistymisstrategia on ollut sirpaleista ja kaipaava siten suurempaa yhtenäisyyttä, strategisuutta ja pitkäjänteisyyttä. Suomen tulisi hyödyntää hyviä suhteitaan mm. Kiinaan ja Venäjälle, joissa yritykset etsivät sijoitusmahdollisuuksia. Esimerkiksi Arktisen alueen ja Koillisväylän avautuminen saattaa tarjota uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Kiinalaiset arvostavat myös Suomen korkealaatuista ruokaa sekä teollisuus- ja kuluttajatuotteita.

TULEVAISUUS?

Kehittyvien markkinoiden merkitys maailmantaloudessa kasvaa jatkuvasti ja niistä on nopeasti tullut keskeinen osa maailmantalouden kasvupotentiaalia. Suomen kaltaisen avoimen talouden on ensiarvoisen tärkeää osata hyödyntää kehittyvien markkinoiden tarjoama potentiaali. Kiina on Venäjän ohella olennainen pelaaja tässä kuviossa. Suomalaisyritysten näkökulmasta Kiina kuuluu kehittyviin talouksiin, joissa on vielä paljon hyödynnettävää potentiaalia. Kehittyvistä talouksista Venäjä on suomalaisyritysten kannalta selkeästi merkittävin markkina. Kiinaan verrattuna Venäjä on Suomelle pitkäaikainen perinteinen talouskumppani. Suomen energiantuonti Venäjältä ja teollisuustuotteiden vienti Venäjälle pitävät

kauppaa korkealla tasolla. Venäjältä on tullut ”luonnollinen” osa Suomen taloussuhteiden kärkeä. Suomi onkin asukasluvuun suhteutettuna suurin ulkomainen investoija Venäjällä. Vaikeasta toimintaympäristöstä ja talouden heilahteluista huolimatta suomalaisyritykset ovat myös sitkeästi pysyneet Venäjällä – toisin kuin monien muiden maiden yritykset. Kiinassa tilanne ei ole yhtä selkeä. Osittain tämä johtunee siitä, että siinä missä suomalaisyritykset ovat alusta saakka olleet kiinnostuneita Venäjältä markkinana, Kiinaan yrityksiä houkuttelivat alun perin lähinnä edulliset tuotantokustannukset. Suomalaisyrityksiä onkin etabloitunut Kiinaan selvästi vähemmän.

Kuinka paljon Kiinan houkuttelevuuteen vaikuttaa maantiede? Pietarin miljoonamarkkinoilla toimimista on maantieteellisen läheisyyden ja hyvien kulkuyhteyksien vuoksi melko helppo kontrolloida vaikka päivittäin. Onko Kiina liian kaukana? Näyttää siltä, että varsinkin pk-yritysten on helpompi kontrolloida toimintoja rajan takana Venäjällä kuin kaukana Kiinassa.

Kiinan tulevaisuutta on vaikea ennakoida kristallipalloon katsomalla. Asiantuntijoiden näkemykset Kiinan pitkän aikavälin kehityksestä edustavat äärilaitoja alkaen Kiinan maailmanmahtiasemasta ja päättyen Kiinan talouden romahdukseen. Kiina on 30 vuodessa kehittynyt suljetusta taloudesta maailman tehtaaksi ja pyrkii nyt nousemaan maailman teknologisen kehityksen kärkeen. Myös suomalaisyritykset tunnistavat Kiinan talouden heikkouksia, mutta niiden luottamus Kiinan-liiketoimintoihin on silti korkealla. Niin kauan kuin Kiinan talouskasvu jatkuu, Kiinan merkitys Suomelle tulee kasvamaan. Suomalaisyritysten Kiina-toiminnot eivät kuitenkaan ole staattisia, vaan kehittyvät evolutionäärisesti. Osa Kiina-ilmion ja edullisten tuotantokustannusten houkuttelemista yrityksistä näyttää olevan palaamassa takaisin Eurooppaan, toiset puolestaan haluavat hyödyntää Kiinan kasvavaa markkinapotentiaalia ja kehittää teknologiaansa ja liiketoimintaansa Kiinassa. Minkälaiseksi muodostuu suomalaisyritysten Kiina-toimintojen evoluutio? Missä määrin se perustuu strategiseen ajatteluun pikemmin kuin ”ad hoc -tilannereagointiin”?

Entä kykeneekö Suomi – Euroopan unionista puhumatta – lukemaan ja ennakoimaan kehittyvien markkinoiden potentiaalia ja pystyykö se tarttumaan tilaisuuksiin? Onko suomalainen elinkeino- ja kansainvälistymispolitiikka riittävän määrätietoista ja notkeaa reagoidakseen maailmantalouden muutoksiin?

LÄHDELUETTELO

- AmCham China (2012) 2012 China Business Climate Survey Report, www.amchamchina.org/businessclimate2012
- China-Finland Golden Bridge (2012) News and press, <http://www.goldenbridge.fi/news-and-press/>
- Cord, David (2011) Finnish-Chinese project aims to bring e-paper technology to remote areas, <http://www.helsinkibusinesshub.fi/article/finnish-chinese-project-aims-to-bring-e-paper-technology-to-remote-areas/>
- Elinkeinoelämän Keskusliitto (2011) Kiinaan vai ei?, http://www.ek.fi/ek/fi/ajankohtaista/kiinaan_vai_ei-8139
- Eloranta, Jorma (2012) Investointeja Suomeen, https://www.tem.fi/files/32058/9_2012_nettti.pdf
- Embassy of Sweden & Swedish Chamber of Commerce & Swedish Trade Council (2012) Swedish Business in China Trends and Challenges, <http://www.swedenabroad.com/SelectImageX/20428/Trends.medium.pdf>
- European Union Chamber of Commerce in China (2011) European Business in China. Business Confidence Survey, <http://www.europeanchamber.com.cn/view/media/publications>
- Finnish Business Council Beijing: Business Confidence Survey for Finnish Companies in China, kyselyaineistot vuosilta 2010-2012
- Finnish Business Council Shanghai (2012) Business Climate Survey 2012 (PowerPoint-esitys)
- FinNode (2012) FinNode maailmalla, http://www.finnode.fi/finnode_maailmalla/
- Finpro (8.5.2012) Kiinan suurin tiede- ja teknologiapuisto tulossa Suomeen, <http://www.finpro.fi/ajankohtaista>
- German Chamber of Commerce in China (2011) Business Confidence Survey 2011. German Business in China, <http://china.ahk.de/market-info/studies/business-confidence-survey-2011/>
- Greater Helsinki Promotion (2011) Lewel Group hires 20 new employees and opens an office in Espoo, <http://www.helsinkibusinesshub.fi/article/lewel-groups-hires-20-new-employees-and-opens-an-office-in-espoo/>
- Helsingin Sanomat (4.1.2012) Yritykset palaavat Aasiasta Eurooppaan, www.hs.fi
- Invest in Finland (2012) Case studies, http://www.investinfinland.fi/cases/en_GB/cases/
- Kauppalehti (14.12.2006) Turbulenssi riepotteli Eforea, www.kauppalehti.fi
- Kauppalehti (2.2.2007) Minne ne ovat hävinneet?, www.kauppalehti.fi
- Kauppalehti (17.2.2007) Salcomp jätti Suomen ajoissa, www.kauppalehti.fi
- Kauppalehti (3.3.2007) Lisää käänteisiä Kiina-ilmiöitä, www.kauppalehti.fi
- Kauppalehti (16.11.2007) Rajusti saneerannut Savcor etsii uudet sijoittajat Australiasta, www.kauppalehti.fi
- Kauppalehti (19.1.2010) Tuotanto palaa Eurooppaan, <http://uutisblogi.blogit.kauppalehti.fi/blog/17131>
- Kauppalehti (11.1.2011) Uudelta Scanfililta odotetaan kasvua, www.kauppalehti.fi
- Kauppalehti (10.6.2011) Scanfil sulkee Vantaan tehtaan, www.kauppalehti.fi

Kauppalehti (19.1.2012) Taas kehässä, www.kauppalehti.fi

Kauppalehti (21.3.2012) Kiinan kaveri Stora Enso, www.kauppalehti.fi

Kauppalehti (15.5.2012) Virolaisten ostot harvinaisia, www.kauppalehti.fi

Kauppapolitiikka (2010) Suomen kultajuhlat - mitä jatkossa?, <http://www.kauppapolitiikka.fi/public/default.aspx?contentid=208843&nodeid=41404&contentlan=1&culture=fi-FI>

Kettunen, Erja & Jyri Lintunen & Wei Lu & Riitta Kosonen (2008) Suomalaisyriytysten strategiat Kiinan muuttuvassa toimintaympäristössä. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B-98. HSE Print.

Kiinan tilastovuosikirja (2011). <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2011/indexeh.htm>

Kiinan tullit. <http://www.customs.gov.cn/publish/portal0/>

Kosonen, Riitta (2011) Liiketoiminnan turvallisuus Venäjällä ja Kiinassa. Aalto-yliopiston julkaisusarja KAUPPA + TALOUS 11/2011. Unigrafia Oy.

Kosonen, Riitta & Erja Kettunen & Anu Penttilä (2012) Challenges of Finnish and Japanese companies in the Chinese business environment: Relations with the local labour force. CEMAT papers 1/2012.

Kosonen, Riitta & Erja Kettunen & Simo Leppänen & Anu Penttilä (2011 ja 2012). CEMAT Kiinan talousnäkymät 2/2011 ja 1/2012. Kansainvälisten markkinoiden tutkimuskeskus CEMAT. <http://cemat.aalto.fi/prospects/china>

Leppänen, Simo (2012) Kiinan talouskasvun kestävydestä. Muistio.

Nojonen, Matti (2012) Tiekartta vallanvaihdokseen - Kiinan monoliitti pirstoutuu. EVA -analyysi No 21, 11.4.2012.

StockMarketWire.com (2012) Bank of China and Pohjola Bank intensify cooperation, <http://www.helsinkibusinesshub.fi/article/bank-of-china-and-pohjola-bank-intensify-cooperation/>

Suomen Pankki (2012) Suorat sijoitukset Suomesta ulkomaille, milj euroa, http://www.suomenpankki.fi/fi/tilastot/maksutase/Pages/tilastot_maksutase_ja_suorat_sijoitukset_maksutase_suorat_sijoitukset_suomesta_kanta_maittain_fi.aspx

Suomen suurlähetystö, Peking (2011) Maatiedosto Kiina. Kahdenväliset suhteet, <http://www.finland.cn/public/default.aspx?nodeid=44131&contentlan=1&culture=fi-FI>

Suomen tullit (2012) Kauppavaihto maaryhmittäin ja maittain; tuonti alkuperämaittain ja vienti määrämaittain, http://www.tulli.fi/fi/suomen_tulli/ulkomaankauppatilastot/tilastoja/maatilastoja/index.jsp

Tactus-verkkolehti (2012) Tutkimus: 70 % Kiinassa toimivista suomalaisyrityksistä suunnittelee rekrytointeja, <http://tactus.mps.fi/uutinen/tutkimus-70-kiinassa-toimivista-suomalaisyrityksista-suunnittelee-rekrytointeja.html>

Talouselämä (2.8.2006) Kiina-ilmiö pyyhkii tehtaita lakoon, <http://www.talouselama.fi/uutiset/kiinailmio+pyyhkii+tehtaita+lakoon/a2049080>

Talouselämä (30.4.2007) Salo-ilmiö murenee, <http://www.talouselama.fi/uutiset/saloilmio+murenee/a2045133>

Talouselämä, Martin Seppälä (13.8.2011) Minä väitän: Halpatyö jättää Kiinan, <http://www.talouselama.fi/minavaitan/halpatyo+jattaa+kiinan/a2083504>

Taloussanomien (7.10.2009) Maitojunalla takaisin Kiinasta, <http://www.taloussanomien.fi/ajatukset/2009/10/07/maitojunalla-takaisin-kiinasta/200921335/145>

Taloussanomat (20.5.2011) Kiina-ilmio on ohi, <http://www.taloussanomat.fi/ulkomaat/2011/05/20/kiina-ilmio-on-ohi/20117205/12>

Taloussanomat (16.12.2011) Heippa, Kiina - yritykset palaavat nyt Suomeen, <http://www.taloussanomat.fi/uutiset/2011/12/16/heippa-kiina-yritykset-palaavat-nyt-suomeen/201118935/12>

Team Finland (2012) Taloudellisten ulkosuhteiden verkosto, <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=238999>

The Beijing Axis (2012) China Capital: Inbound/Outbound FDI & Financial Markets, <http://www.thebeijingaxis.com/tca/editions/the-china-analyst-apr-2012/119>

The Beijing Axis (2012) Chinese OFDI: Bolder, Wiser and More Strategic, <http://www.thebeijingaxis.com/tca/editions/the-china-analyst-apr-2012/115>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2011) Yritysten kansainvälistymisen ja viennin edistämisen (YKE) linjaus 2011 - 2015, http://www.tem.fi/files/29592/YKE-linjaus_2011-2015.pdf

Ulkoasiainministeriö (9.1.2012) Länsi-Kiinan taloustähti Chengdu houkuttelee ulkomaisia investoijia, <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=238251&nodeid=15261&contentlan=1&culture=fi-FI>

Ulkoasiainministeriö (9.1.2012) Chongqing: megahankkeilla Kiinan- ja maailmankartalle?, <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=238250&nodeid=15261&contentlan=1&culture=fi-FI>

VTT (2012) Suomalaiset pk-yritykset investoivat liian helposti halpamaihin, http://www.vtt.fi/news/2012/04242012_VTT_Suomalaiset_pk-yritykset_investoivat_liian_helposti_alpamaihin.jsp

Valokuvat: CEMAT:n kuvapankki.